

УДК: 331.556 : 332.021

О. М. Кушнірчук-Ставнича,
аспірант, Інститут регіональних досліджень НАН України

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВАЖЕЛІ ПРОТИДІЇ ВІДПЛИВУ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ ЗА КОРДОН

Здійснено комплексний аналіз соціально-економічних важелів протидії відпливу українських трудових ресурсів за кордон. Обґрунтовано фактори та мотиви трудовіграційних потоків населення та запропоновано авторську класифікацію умов, факторів, причин та мотивів міграції. Аргументовано регулятивні заходи, необхідні для покращення ситуації, що склалась на сучасному ринку праці.

Ключові слова: трудова міграція, міжнародна міграція, фактори міграції, політика стимулювання, політика стримування.

The complex analysis of social and economic ways of abroad labor migration outflow counteraction is carried out. The factors and motives of migration are argued and the author's classification of migration indicators, factors, reasons and motives is proposed. The regulative measures of improvement the present situation on the modern labor market are offered.

Key words: labor migration, international migration, factors of migration, slow down policy, stimulation policy.

Вступ. Актуальність дослідження проблем, пов'язаних із втратою людського потенціалу країни, та пошуку шляхів їх розв'язання зростає з кожним роком. Динамічні трансформації суспільства супроводжується швидкими змінами у більшості сфер життя, що вимагає стрімкої адаптації до них населення. Неготовність до адаптації та відсутність гнучкого перебігу суспільних процесів призводить до інтенсифікації міграційних переміщень. Така ситуація зумовлює необхідність пошуку шляхів розв'язання проблеми втрати працездатного населення та забезпечення умов та мотивів для роботи на вітчизняному ринку праці.

Постановка проблеми. Проблематикою міграцій робочої сили значну увагу почали приділяти в основному з кінця минулого століття. Інтенсифікація трудовіграційних процесів звернула увагу на себе таких дослідників, як Е. Лібанова, О. Малиновська, В. Олефір, С. Пирожков, О. Позняк, Ю. Римаренко та багато інших. Вони вивчали проблеми мобільності робочої сили, нелегальної міграції, зовнішніх та міжрегіональних переміщень, закономірностей та факторів міграції. Зусиллями наведених вище науковців була створена потужна база для подальших досліджень в цій сфері та для розробки ефективних методів боротьби з негативними наслідками міграції. Проте, незважаючи на такий об'єм досліджень в даній сфері проблеми втрати трудового потенціалу країни залишаються актуальними, а тенденція відпливу українських робітників триває і надалі в ряді областей незважаючи на численні прогнози зміни сальдо міграції на позитивне.

Метою даного дослідження є окреслення можливих шляхів покращення ситуації на національному ринку праці та обґрунтування економічних і соціальних заходів протидії відпливу трудових ресурсів з України.

Результати. Основним завданням у процесі пошуку соціально – економічних важелів протидії відпливу працездатного населення за кордон є дослідження мотивів та факторів міграції. У даному дослідженні нами було окреслено низку факторних ознак, що впливають на механічний рух населення в Україні. Найбільш виразними серед факторів міжнародної міграції виявились вищий рівень конкурентоспроможності традиційних країн в'їзду української робочої сили та високий рівень економічної свободи країн – реципієнтів. Переважно економічний характер факторів міграції диктує напрям переміщень, що дозволяє покращити нинішній стан, притаманний для працездатного населення.



Рис.1. Класифікація факторів міграції

Під час дослідження даного питання, особливий інтерес викликало вивчення основних причин міграції. Для унаочнення усього комплексу умов, факторів, причин та мотивів трудові міграційних процесів нами пропонується авторська класифікація (рис.1).

Необхідність дослідження даного аспекту міграції полягає в тому, що відплив працездатного населення супроводжується рядом негативних економічних ефектів, основними з яких є наступні:

- зниження трудового потенціалу країни через виїзд найбільш конкурентоспроможної частини населення, що супроводжується в свою чергу зниженням національного показника конкурентоспроможності;
- зниження наукового потенціалу через еміграцію українських вчених за кордон, що у свою чергу супроводжується уповільненням темпів науково – технічного прогресу;
- погіршення національної репутації на міжнародній арені внаслідок нелегальних міграційних переміщень, що супроводжується виникненням політичних та економічних претензій до нашої країни [2,150].

Основним засобом протидії відпливу трудового потенціалу, на нашу думку, є політика прихованого стримування, головними методами якої є створення сприятливих соціально-економічних умов для українських працівників (рис.2). Приховане стримування відпливу населення має позитивні та негативні риси. Негативним аспектом даного виду міграційної політики є те, що швидкість отримання позитивних результатів виявилось досить повільною. Позитивним моментом полягає в тому, що незважаючи на повільну швидкість дії, така політика має довготривалі позитивні наслідки.

Результати дослідження та моделювання міграційних процесів окреслили ряд пріоритетних напрямків стримування відпливу працездатного населення:



Рис.1. Механізм впливу демографічної політики на сферу міграції робочої сили.

- забезпечення належної якості життя населення у відповідності із міжнародними стандартами та нормами;
- підвищення оплати праці, соціальних виплат, та підвищення загальних доходів населення;
- удосконалення державної політики зайнятості;
- створення нових робочих місць;
- забезпечення збалансованості ринку праці.

Усі перелічені засоби є базовими в політиці стримування трудовіміграційних потоків населення за кордон. Одним із бажаних методів впливу на ситуацію, що склалась на ринку праці, є геопросторовий перерозподіл трудового потенціалу, оптимізація міграційних міжрегіональних переміщень та збільшення векторів міграції на національному рівні.

Пріоритетність свободи пересування, на нашу думку, має бути одним із базових принципів демографічної політики у сфері міграції. У свою чергу, діалогічність держави та мігрантів є ефективним методом боротьби із нелегальними потоками. Станом на нинішній час, Україна підписала ряд двосторонніх угод із традиційними країнами в'їзду українських працівників. Невеликою є кількість країн, уряди яких готовно приймають іноземну робочу силу, зумовлює адекватність пошуку нових векторів руху робочої сили, розширення географії міграції.

Одним із нових напрямків міграційної політики держав-постачальників робочої сили є політика збільшення векторів міжнародної міграції задля зниження напруги на міжнародному ринку праці. Аналогічна процедура в Україні допоможе збалансувати рівень попиту та пропозиції робочої сили. Розширення географії міжрегіональних переміщень можливе за умови створення нових робочих місць, підтримки та розвитку нових та занепалих галузей економіки, вдосконалення інвестиційної політики та політики регіонального розвитку. Не менш важливим у регулюванні даного питання є підвищення привабливості роботи у районах та малих містах, підтримка розвитку сільської місцевості.

Розширення географії трудової міграції знімає напруження на світовому та національному ринку праці, сприяє рівномірному розподілу робочої сили в геопросторовому відношенні. Такий підхід до регулювання міграційних процесів, на нашу думку, може бути ефективним у випадку комплексного застосування з іншими раніше зазначеними методами.

Важливим етапом у дослідженні питання протидії відпливу працівників за межі держави, є аспект зниження рівня безробіття. У Львівській області критичні рівні

безробіття у 2009 році спостерігались у Бродівському (8,3%), Золочівському (5,9%), Миколаївському (5,2%), Перемишлянському (6,5%) та Старосамбірському (5,4%) районах, відносно середнього рівня безробіття по області, що становить 2,7%. Покращення даної ситуації, на нашу думку, можливе тоді, якщо попит буде задовольняти пропозицію по області. На шляху до покращення ситуації, що склалась, необхідним є співробітництво роботодавців із навчальними закладами – ВНЗами та професійно – технічними закладами. Таке співробітництво практикується у багатьох країнах Європи, де попит на певні види робіт задовольняється випускниками загальноосвітніх закладів.

Ще одним важливим моментом заходів протидії міграції, є те, що при прискореному впровадженні положень Болонського процесу до України, є ризик зміни демографічної ситуації після визнання вітчизняних дипломів у Європі. Такі зміни повинні супроводжуватись превентивними заходами із запобігання масового виїзду кваліфікованих працівників за кордон. Узявши приклад сценарію, що склався у Польщі, Румунії та країнах Балтії, необхідно розробити механізм превентивних заходів (удосконалення політики прихованого стримування міграції) стосовно міграційних настроїв населення після вступу до Європейського Союзу.

Позитивним кроком вперед до досягнення міжнародних стандартів у системі державної освіти стало проведення профорієнтаційного тестування школярів та абітурієнтів за допомогою комп'ютерного комплексу „Профорієнтатор”. Тестовий комплекс „Профорієнтатор” був введений для профорієнтаційних консультацій учнів випускних класів, котрі розглядають питання про вибір професії або навчального закладу. Тестовий комплекс включає 3 блоки запитань: оцінка структури інтересів; оцінювання структури інтелекту; оцінювання структури особистості. Результати тестування містять: індивідуальний графічний профіль з результатами по кожній вимірюваній тестом якості, списки найбільш підходящих професій, розгорнуті текстові інтерпретації результатів [3]. Успішність професійної орієнтації учнів середньоосвітніх шкіл є поступом у напрямку до зниження формування міграційних настроїв серед молоді.

Україна прагне приймати активну участь у світових суспільно – економічних процесах, інтегрувати до економічного співтовариства. Таке прагнення потребує нових підходів до використання людського, економічного та природного потенціалу регіонів, що сприяє досягненню кращого рівня життя населення та економіки. Міграційні процеси як такі, що впливають на зміну багатьох соціально – економічних показників, потребують особливої уваги. Постанова Кабінету Міністрів від липня 2006 року (№1001Київ) про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, містить певні відомості про трудову міграцію, проте не розроблено конкретних стратегічних заходів, які дадуть змогу підвищити певні демографічні та економічні показники, що безпосередньо впливають на стан трудової міграції в регіоні.

Питаннями трудової міграції в контексті регіонального розвитку активно займаються уряди країн з розвинутою економікою, багато з яких розглядають міграцію, як невід’ємну частину стратегії регіонального розвитку. В Україні трудова міграція в контексті програми регіонального розвитку почала розглядатись нещодавно.

Вдалим, на нашу думку, стосовно розвитку людських ресурсів для підвищення рейтингу регіонів України, та для попередження інтенсивних міграційних переміщень, є твердження С.Марченко: «...стратегія регіонального розвитку повинна спиратись на відображення економічної і соціальної динаміки у кожній окремо вираженій одиниці системи адміністративно – територіального устрою на фоні відповідних середніх показників по країні, області, а саме таких як: динаміка основних демографічних характеристик населення; обсяги і структура доходів і витрат; інвестиційний клімат у регіоні; обсяги і структура виробленої у регіоні продукції; характеристика соціальної сфери; рівень екологічної безпеки, злочинності, тощо[4]. Протягом 1998-2005 років, Україна за рівнем людського розвитку піднялась із 78 місця до 76, що, проте, мало вплинуло на динаміку місця України у світовому розвитку [4,94].

Для реалізації програми сталого розвитку України, важливим є усвідомлення проблеми зміцнення людського потенціалу, оскільки економічні і соціальні проблеми спричиняють безробіття, завдяки цьому в свою чергу складається складна ситуація на ринку праці, внаслідок чого відбувається підсилення нелегальної трудової міграції, що дає у свою чергу знижує інтелектуальний та освітній потенціал населення. Це в цілому комплексно негативно впливає на розвиток людського потенціалу.

Серед цілей розвитку тисячоліття в Україні на 2001-2015 роки (звіт з людського розвитку в Україні за програмою ООН), перелічені такі пункти:

- 1) подолання бідності;
- 2) забезпечення якісної освіти впродовж життя;
- 3) сталий розвиток довкілля;
- 4) поліпшення здоров'я матерів та зменшення дитячої смертності;
- 5) обмеження поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу і започаткування тенденції до скорочення їх масштабів;
- 6) забезпечення гендерної рівності [5].

Реалізація перелічених цілей розвитку тисячоліття забезпечить основу для подальшої розробки методів протидії впливу працездатного населення за кордон.

Однією з основних проблем регіональної політики при розробці стратегії розвитку людських ресурсів регіонів України, залишається прийняття ефективних управлінських рішень, реалізація яких сприятиме створенню міцних засад для послідовного підвищення якості життя населення.

Складною є проблема недостатньої уваги до проблем безпосередньо трудової міграції у концепціях та програмах розвитку, а також у концепції міграційної політики. Основною характерною рисою сучасних програмних документів є наголос на імміграційній політиці України та проблемах, дотичних до даного питання.

Кабінетом Міністрів України прийнято постанову за №657/2007 від 20.07.2007 «Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо її ефективності», яка спрямована на комплексну та послідовну реалізацію міграційної політики держави [6]. Проте основна увага у цій постанові приділена питанням імміграції, проблемам біженців та використання іноземної робочої сили в Україні. Відповідно, дієвих заходів для вирішення проблем впливу робочої сили за межі країни не передбачено. У зв'язку з цим, для проведення комплексної та послідовної реалізації міграційної політики держави, ми вважаємо доцільним доповнення загальної постанови заходами, що спрямовані на регулювання трудової міграції та протидії впливу працездатного населення за межі держави.

Висновки. Підсумовуючи вище наведені міркування, можна наголосити на таких аспектах регулювання трудової міграційних потоків населення: окрім боротьби із нелегальною міграцією та розв'язання питань імміграції, біженців та реадмісії, одним із пріоритетних напрямків державної міграційної політики має стати забезпечення задовільного рівня життя населення та впровадження політики прихованого стримування у програму соціально-економічного розвитку території.

Подальшого розгляду у процесі дослідження даної проблематики потребують наступні питання:

- розробка програм регіонального розвитку і місце в ній міграційних процесів;

- проблема використання міграційного капіталу для регіонального розвитку території;
- діагностика причин трудової міграції і пошуки нових рішень регулювання міграції в контексті регіональних програм розвитку і державної політики;
- проблема розширення ЄС і ускладнення процесу трудової міграції українців у країни Європи.

Список використаних джерел:

1. Крупка Л. Трудова міграція як індикатор соціального, економічного та політичного життя України. Науковий вісник .-2008- Вип.1 «Демократичне врядування» Електронне наукове фахове видання // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zvukraine.lviv.mobi/?p=3303>
2. Машика Ю. Територіальна організація трудовіміграційних процесів в умовах лібералізації трудових відносин. / Ю.В.Машика // Регіональна економіка .-2009, №2.-С149-157
3. Освіта в Україні. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/literature/6346
4. Марченко С.М. Розвиток людських ресурсів регіонів України: проблеми та стратегічні завдання. - Полтавський державний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка / [http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/13 marchenko%20s.m..doc.htm](http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Economics/13_marchenko%20s.m..doc.htm)
5. Людський розвиток і європейський вибір України: звіт ООН з людського розвитку в Україні. - ПРООН, травень 2008.-122с.
6. Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності. Указ Президента №657/2007 від 20.07.2007 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0008525-07&check=4/UMfPEGznhhOvT.ZiCm8A4KH4Iqs80msh8Ie6>

Стаття надійшла до редакції 17.03.2010 р.



ТОВ "ДКС Центр"